

Thomas Wallgren

Olavi Virta ja kunnollisuuden ylistys

”Kun ilta ehtii,
mä sua muistan,
ja kaipuu luokses
on pohjaton.

Kun ilta ehtii,
mä hiljaa toistan
sun sanas kauniit
yötuokion.

.,:Ne suudelmat,
hyväilyt armahat,
ja eron katkeran,
nekö unhoitan?

Kalleinta mulle
on muistot armaat,
ja kaipuu luokses
on pohjaton.,”

TAJUSIN MYÖHÄÄN Olavi Virran ärrän. Olin kuullut ”ja eLon katkeran”, ja tottunut siihen tulkintaan. Mielsin tekstin tässä kohtaa yllättävän vaikeaksi. Oliko sanoittaja heittäytynyt eksistentiaaliseksi? Annoin asian olla – vaikka jostain kuulin Virran itse kirjoittaneen tekstin! Selitin ymmärtämättömyyteni rantaruotsalaisuudellani: ”elo” kai käsitti vanhoja suomalaisen lauluperinteen ulottuvuuksia, joille olen kuuro, samalla lailla kun ajattelen olevani kuuro Leinon runouden hienouksille.

Mutta kuinka suloista olikaan sitten sanan kuuleminen oikein. Olahan laulaa eRosta. Kauhea ponnistus iskelmä-ärrän kanssa – eikö fraseerauksessa kuulu hetkellinen epävarmuus? Laulu on suistua raiteeltaan, kestääkö laulaja, hän kestää, ärrä on sittenkin ärrä, ainakin melkein ärrä, ei ällä, ja Ola on haavoittuvainen, hän on sittenkin yksi meistä, hän on minä, ja minä olen onneton, kuten Olakin on, ja sinä myös, ja minä hyväilen sinua, kosken sinuun, melkein kosken sinuun, ja vielä kerran saan ehkä melkein koskea sinuun, ennen kuin tämä tanssi ja tämä ilta ja tämä yö ja tämä rakkaus, tämä rakkauden harha, tämä harhan harha haihtuu, ja maailma on aivan auki, ja ero on katkera ja ihmisen tuska on rajaton.

Virta levytti Volgogradista Pietarin kautta Helsinkiin

päätyneen pianistin Robert Wilhelm von Essenin säveltämän kappaleen 26-vuotiaana 1942. Ärräviantapainen Virran tulkinnassa on niin intiimisti liikuttavaa ja niin proto-ylevää, että olen ymmärtämäsilläni 1800-luvun avantgardistien ohjelmallisen anti-moraalista estetismiä. Alan kaivata Ezra Poundin seuraa ja niitä aikoja, kun olisin saanut kuulla kastroattilaulajan Allegrin *Misere-ressä*.

Sapfon demokratiateoria

Runouden universaalein kieli on rakkauden kieli. Rakkausyriikan päälaji on menetetty rakkaus. ”Kun ilta ehtii” käyttää suvereenisti suomen kielen sallimia ja pitkän perinteen hellästi vaalimia materiaalisen soinnollisuuden mahdollisuuksia. Paksut ällät ja pitkät hoot tuovat lauluun hiljaisuutta, kuiskausta, suoranaista tyhjyyttä – korostuu vaikutelma, että Ola laulaa vain minulle, eivätkä muut täällä tungeksivassa salissa kuulekaan häntä. Hän ja minä, minä ja tämä laulu, me olemme kahden. Suudelmien ja kaipuun jatkuvat u:t iskevät tuohon hiljaisuuteen kuin valtameren maininki, pitkänä huokauksena: ne kerryttävät siinä vastavoimista riisutussa avoimessa tilassa, jonka kuiskaukset avaavat, suunnatonta fysiologista vaikuttavuutta ei niinkään itkukanavissa (se olisi silkkaa sentimentaalisuutta) vaan hiusnystyissä. Kananlihat viestivät lajitovereille sanattomasti miljoonien vuosien kokemuksen voimalla: tämä tässä haluaa, että hänet jätetään rauhaan. Samassa kuitenkin vahvistetaan ”kaipuu luokses”, mitä seuraa kuin säntillisen virkamiehen ovenkoputuksena rytmillisesti tiukka ja armoton ”on pohjaton”. Tällaiset yllätykset erottavat parhaat, suuren taiteen laulut pelkästään erinomaisista lauluista. ”Kun ilta ehtii” kääntyy ja palauttaa minut kollektiiviseen tapahtumaan, yhteiseen todellisuuteen, juuri sillä hetkellä, kun sydämeni on auki ja suojaton. Avaan silmäni, käteni ote tanssipartnerin vyötäröstä tai hartioista on jälleen vahva, ja tiedän, että uskallan elää.

Kuten mestariteokselle sopii, lyyrinen vaikuttavuus ihoon enemmän kuin silmään tai sydämeen sopii täydellisesti yhteen sen viestin kanssa. Avaus ”Kun ilta ehtii” kertoo jo olennaisen. Ei tässä olla sääliä hakemassa, itseltä tai muilta, ei itkua eikä lohtua. Kyllä tässä päivän työt on

”Sapfo ja Ola eivät kerro meille, mihin tarvitsemme rakkautta. Mutta heidän laulunsa kertovat meille, että rakkauden menetyksessä olemme kaikki samanlaisia.”

tehty ja elämää eletty, ja kyllä laulun puhujalla on täysi valmius hoitaa hommansa huomennakin. Tämä laulu on lyhyitä hetkiä varten. Ne on varattu meille, joiden elämä ei kulu sen miettimisessä, kuinka voin ja kuinka olen onnistunut elämässä ja rakkaudessa. Miettimättä ja hakematta tämä suru ja tämä kaipuu tulee, ja juuri siksi on ylipäättään mahdollista, että tämä kaipuu on puhdas ja estoton.

Kansanvallan kaipuussani olen havahtunut siihen, kuinka vaikeaa on selittää, mihin yleinen ja yhtäläinen äänioikeus perustuu. Tai mihin ihmisoikeusjulistus pohjautuu. Demokratiateoriassa tätä kysymystä ei useinkaan kohdata. (Poikkeuksiakin on: Arendt, Habermas.) Luulen, että tässä on yksi syy demokratian alasajoille ajassamme. Julkisesta elämästämme puuttuu virallisista sitoumuksistamme huolimatta semanttisia resursseja ymmärtää, miksi olisimme oikeuksissamme ja vapauksissamme tasa-arvoisia emmekä mieluummin eriarvoisia. Niin kauan kuin on näin, järjestelmämme demokraattisuus näyttää lähestulkoon sattumalta ja sitoutuminen demokratiaan turhakkeelta, josta voi olla syy luopua heti, jos kustannus-hyöty-laskelmat eivät enää annakaan vakuuttavaa näyttöä tasavertaisen kansanvallan arvosta.

Demokratiateorian tyhjä paikka vastaa moraalifilosofisen perinteemme autiutta. Modernin filosofian perinteeseen kuuluu ilman muuta sitoutuminen kaikkien ihmisten yhtäläiseen ihmisarvoon. Toisen tahto asettaa rajat omalle tahdollemme (Kant), toisen tarpeet rajoja meidän himollemme (Mill). Harvoin kuitenkaan saamme modernista etiikasta ymmärrystä siitä, miksi toisen arvo olisi sama kuin toisen. Niin kauan kuin näin on, meidän voi olla vaikea suojautua politiikassa reaktioilta, joiden yhteensopimattomuus eettisen universalismin kanssa on ilmeinen. Kansanäänestyksethän saattaisivat antaa merkittävimmässä kysymyksissä tyhmillä ja köyhille yhtä paljon valtaa kuin Niiniluodolle, Ollilalle, Obamalle. Suureksi talousrikolliseksi tai lasten hyväksikäyttäjäksi epäilty mies tai nainen saattaa tarvita yksityisyyttä siinä missä minäkin.

Yksinkertaiset rakkauslaulut ovat kaikkien lauluja. Sapfo ja Olavi Virta eivät kerro meille, mihin ihminen tarvitsee rakkautta. Mutta heidän laulunsa kertovat meille

yksinkertaisesti ja kirkkaasti, että rakkauden menetyksessä olemme kaikki samanlaisia. Tuo väsynyt rouva tuolla, tämä houriva mielenterveyspotilas, se kyyninen kollega, tuo innoissaan pulkalla laskeva lapsi – he kaikki saattavat menettää rakkauden, joka on heidän elämänsä sulo. Sen menetyksen suuruus, joka itse asiassa on täsmälleen ajatoman äärettömyyden suuruus (– ellei Brodskyn teoria ajasta, toistosta ja intohimosta ole täysin väärässä –) on kaikilla sama. Menetyksen mahdollisuudessa he ovat sinun kaltaisiasi, yhtä yksinäisiä, yhtä haavoittuvia, yhtä suurenmoisia.

Kun Virta laulaa, ja kun toistuu kolmannen ja viimeisen kerran ”kaipuu luokses on pohjaton”, me ymmärrämme, miksi demokratia on välttämätöntä.

Museon ja lavan kiihko

Visuaalinen massaviestintä korostaa katseen roolia yhteiskunnallisten merkityssuhteiden luomisessa. Kuvaviestintä on seksuaalisesti imperialistista – se tunkee kuuloon, tunteeseen ja tuoksuun perustuvat viestit taka-alalle. Se on myös, kuten kaikki rakastavaiset tietävät, enemmän herättävää kuin syventävää.

Viime kesänä kävin Lyonissa Lumière-veljesten museossa. Auguste ja Louis kehittivät ensimmäisinä valtavalla innolla liikkuvan kuvan käyttöä. He yllättivät minut elämänilollaan. Elokuva viehätti heitä teknisesti. Heillä oli selvästi intohimoinen suhde sen rajojen tutkimiseen. He halusivat tutkia ja kokeilla. Heillä oli suuri kansanvalistustyyppinen vimma dokumentoida maailmaa ja kertoa siitä kaikille. Mutta ennen kaikkea Lumièren veljeksille elokuva oli mahdollisuus ottaa elämän herkistä ilo irti. Melkein kaikissa heidän 56 sekunnin filmeissään kohde ja ajatus saavat seuralaisekseen jonkin jekun tai leikkillisen yllätyksen, joka jo muuttuu ydinteemaksi. Näistä pätkistä ei mitenkään vielä voi aavistaa, että elokuva tulee 1900-luvulla osoittautumaan manipulaation tehovälineeksi. Vielä vähemmän voi aavistaa, mitä aikakautemme ruumiillisuudelle ja tasa-arvotyölle ja rasismille on merkinnyt elokuvan voima seksuaalisen ja eroottisen elämän kuvaajana ja muokkaajana. Kun otamme kantaa uuden teknologian arvoon ja merkitykseen, voi olla

hyvä muistaa, kuinka paljon uudella tekniikalla tuppaa olemaan ennalta aavistamattomia vaikutuksia. Käytyäni Lumière-museossa korostaisin teknologiapolitiikassa vastuun ottamista ei-intentionaalista, usein arvaamattomista vaikutuksista, ja tuhon voiman ennaltaehkäisevää rajoittamista.

Lyonista menin Lammassaaren tangojuhliin. Ajattelen usein, että suomalainen tanssilava oli eroottinen paratiisi. En puhu pyöriskelystä nummilla ja pusikoissa enkä tapeluista tantereella, en välttämättä edes suudelmista salin nurkassa tai lähimmässä metsikössä tanssin päätyttyä. Tarkoitin itse tanssilavaa soiton soidessa ja ihmisten mielikuvituksen lähteenä. Hiki ja sen haju, vahvat, ruumiillisen työn muotoilemat kädet ja selkälihakset, rinnan hieppaisu ja pehmeä painautuminen, liikkeen näyttävä ylpeys, joka välillä huomaamatta unohtuu, kun kaikki huomio kääntyy kavaljeerin askelen sulavuuteen. Ruumiiden yhdessäoloa hämärässä musiikin ja hajujen ja kosketusten maailmassa. Neruda kirjoittaa elämäkerrassaan melkein haikaillen rakastelusta heinäpellolla yön varjossa tuntemattoman kanssa. Kun ajattelen suomalaista tanssilavaa ja viime kesänäkin kokemaani suurenmoista tangoiltaa Helsingin Vanhankaupunginlahdella, en ajattele sellaista eroottista täytymystä, josta Neruda kirjoittaa ja jota pornografinen kuvajulkisuus vääristää. Tanssilavalla ihmiset eivät ole olleet tuntemattomia, mutta heidän kuvansa ehkä kylläkin. Jokin vapaus visuaalisuuden ylivaltaan perustuvaan eroottiseen, ja laajemmin ruumiillisen identiteetin rakentumiseen on ollut totta. En väitä, etteikö anoreksiaa ja bulimiaa sairastettu Nummelassa taikka Härköilän kylässä sodan jälkeen, mutta pidän näiden tautien puuttumista mahdollisena. Sen joka tapauksessa tiedän, että olen joskus kateellinen isälleni joka teiniikäisenä 40-luvulla, sodan jälkeen kulki veljensä kanssa kesäyöt kaikki polkupyörällään läntisen Uudenmaan latvanssissa.

”Jeejeejee”

Minä rakastan tätä biisiä. Ensin pidin innostustani outona. En ymmärtänyt, mistä se tuli. Kyllähän Olavi Virta laulaa kauniisti. Olen romanttinen typerys, joka ei ymmärrä musiikista paljoakaan. Mutta kotini musiikissa on suomalainen punk. (Ja löytyyhän sieltä ainakin yksi biisi, jota rakastan joskus yhtä paljon, nimittäin Kollaa Kestään alkuperäisversiota kappaleesta ”Jäähvyäiset aseille”.)

Virran ja punkin yhteys selvisi vasta, kun sain tämän lehden toimittajan reaktion ehdotelmaani, että kirjoitukseni aihe olisi ”Kun ilta ehtii”. *Präktigt!* hän vastasi.

Ja *praktig* (kunnollinen ja hyvä, mutta myös moraalisesti ja esteettisesti mielikuvituksen) valintani tietysti on. Virta ei ole tie erottumiseen, haastamiseen, ironiseen ylittämiseen eikä edes ajattelemattomaan irrotteluun. Hän, tämä laulu, on yksinkertaisesti portti itseeni ja ihmisen suureen ja puhtaaseen tunteeseen. Ei muuta.

Ja minä haluan olla *praktig!* Luulen olevani tässä aikamme keskellä, mutta samalla hieman hullu, sillä halu

olla *praktig* on banaali halu. Kuka tahansa voi himoita puhdasta tunnetta ja kuka tahansa voi rakastaa Olan laulua yli kaiken. Kuka tahansa voi himoita sitä, että saisi olla *praktig* – mielikuvituksettomasti ja ihanteellisesti oma itsensä vailla huolta siitä, onko siinä jamassa täysin samanlainen ja banaali kuin kaikki muut. *Präktiginä* olemisen himo on ilmeisellä tavalla epämoderni himo. Moderni ihminen hakee itsensä toteuttamista ja itsemääräämistä. Hän haluaa tietää, kuka hän on, ja luoda itsensä uudelleen. Hän tekee elämästään taideteoksen. Tässä pyryssä ei kunnollisuudelle jää tilaa, eikä sellaiselle tunteen puhtaudelle, joka on kelle tahansa tanssilavan tallaajalle mahdollinen.

Juuri siksi matalahakuisuus, *low* on aikamme korkeakulttuurissa, erityisesti taiteessa ja filosofiassa, niin kiihottava ja tuottoisa ala. Paha, häpeällinen, ihmisen vajavaisuus, nautinto, himo, uskonnollinen kiihko, tyhmyys, itsesääli, itsekkyyys, loputon itsekkyyys, vielä loputtomampi itsekkyyys, raadollisuus ja niin edelleen ovat teemoja, joitten avulla kriittinen älymystö pyrkii varmistamaan, ettei vaan jättäisi ELÄMÄÄ ja TODELLISUUTTA oikeiston, markkinoinnin ja ajattelemattoman viihteen yksinoikeudeksi.

Jos minä, joka olen täydellisen riemastunut Virran ”Kun ilta ehtii” -tulkinnasta, olisin kiinnostuneempi musiikista kuin olen ja tietäisin enemmän viihteen ja kevyen musiikin kritiikistä kuin tiedän, niin minä ymmärtäisin varmasti hyvin, mikä mieltymyksessäni on häpeällistä. Tämä ymmärrys minulta kuitenkin puuttuu. Ja ehkä juuri huoleton, romanttinen idealismini musiikin kokijana onkin – jonkin suuren epäilyn katseen kannalta – se suuri häpeä, sillä juuri tässä huolettomuudessa paljastuu paitsi pieni paha eli elämäni valheellisuus, myös isompi paha eli elämäni häpeällinen valheellisuus. Mikä onkaan häpeällisempää kuin häpeällisyys, joka johtuu ajattelemattomuudesta... ja mitä kunnan intellektuellin tulisikaan välttää enemmän kuin tätä häpeällisen häpeällisyyden häpeää. Onhan tyhmältä näyttäminenkin häpeällistä vain sen tähden, että tyhmyys on häpeällistä. Ja ehkä kirjoitankin juuri siitä, miksi tällainen itsekräyttinen katse on täydellisen korruptoitunut katse, miksi olisin hukassa, jos häpeäisin sitä, että kallokarvat, joita minulla ei enää edes ole, nousevat aina uudestaan pystyyn, kun Ola laulaa ”ja kaipuu luokses on pohjaton”.

Honneth ja Hegel ovat sittenkin tunnustusteoriassaan väärässä ja liian lähellä Nietzscheä, ja kristillinen perinne on ylivoimainen... En voi siirtyä tähän. Nyt on pysyttävä virrassa.

Präktiginä olemisen himo on epäajanmukainen himo. Kun etsimme itseämme vaikeaselkoisessa maailmassa, voi helposti käydä niin, ettei kunnollisuudelle jää tilaa. Ei ole paikkaa sellaiselle tunteen puhtaudelle, joka on jokaiselle tanssilavan tallojalle mahdollinen. Siksi himo olla *praktig* on oman aikamme salatuin ja kiihkein himo. Olkoon otsikkoni siis: *Till präktighetens lov*.